

SUNUŞ

“Görmek” aslında ışığa bile gereksinim duymayan bir eylem. Sadece anlamaya, kavramaya, kendi zihninde bir resim oluşturmaya istekli olmak, bunun için bir tek adım atmak yeterli. Görünmeyen o kadar çok değer var ki! Üstü örtülen, karanlıkta bırakılan ve öyle ki artık varlığından dahi kimsenin haberi olmadığı; görülmek istenmeyen, kendi kendine görünmeyen ve dahası...

Kadına dair değerlerin yeniden görünürlüğüne katkı hedefi, önce *Revisibiliy* (yeniden görünürlük) Projesini doğurdu. Bu kelime, İngilizcede yok. “Görünürlük” bu kadar yaygın ve neredeyse yaşamsal bir kavramken, “yeniden görünürlük” diye bir kavram ya da kelime yoktu. Bu da projenin ruhuna oturdu. *Revisibility*, doğurgan bir proje. Önce Symposia Dadia’ya gebe kaldı, onu doğurdu. Pek çok çalışmaya daha gebe kaldı, doğurmaya devam edecek.

“Knidos Afroditi aşkın heykeli. “Aşkı en iyi temsil edebilen ise kadın”. Nasıl sadece bir tek heykelle anlatılabilir ki? Kadın, Datça’da kadın, Knidos’ta kadın; onun, çevresindeki onlarca bitki ve hayvan ile yaşamı yaratması, sürdürmesi. Datça’daki kadının özgünlüğü, yaşamın tam merkezindeki işlevlerine rağmen neden görünür değil? Güneş, kum, deniz, rakı ve balık dışında başka bir değeri yok mudur Datça’nın? Datça’nın doğal, kültürel, sosyal, ekonomik, değerleri kadın odağında anlam üretmiyor mudur? Knidoslu kadınların yaşam biçimlerinin bunlarla bir ilgisi var mıdır? Yüzyıllardır dikkat çekmesine rağmen Knidos kazı ve araştırmaları neden görünür değil? Tanrıça olarak Afrodit’in rolü gerçekten sadece cinsellikle mi sınırlıydı?

Bütün bu soruların cevapları mimariden sanata, müzikten felsefeye, tıptan matematiğe kadar neler neleri harekete geçirir! Afrodit’in o dönemki yaşam üzerindeki etkisi, kayıp oluşundaki gizem, Elbruz’un Afrodit’i yeniden yapıyor olmasının rüzgarı Datça’ya, Knidos’a ve kadın kavramına değerler katmalı. Dertlerimizin bir kısmı budur.

Revisibility bu dertlere sanatla yaklaşmayı düşlerken, *Symposia Dadia* da bilgi, deneyim, dayanışma ve birlikte çalışma ile yaklaştı.

Bir yandan, konuları Knidos kazıları, Afrodite kültü ve Afrodite heykeli olan üç sempozyum düzenlenecekti, bir yandan da yarımada halkın düzenleyeceği şenliklerin yeniden harekete geçmesini sağlayabilecek adımlar atılacaktı. Toplaşmalar ve buluşmaların ortak noktası şu oldu: *sym*, birlikte; *posia*, içmek. Sadece şaraptan değil elbet, bilgiyi, deneyimi, muhabbeti içmek, içselleştirmek...

Datça festivaller kasabası. Bir halk şenliği çok yakışır. 1970'lerde birkaç yıl üst üste düzenlenmiş olan Knidos Festivalinin hâlâ yarattığı etkiyi gözlemleyerek neden bir daha olmasın dedim. Afrodite'in rüzgarını en iyi yakalayabilecek, kadını en iyi öne çıkarabilecek, belki de yerel ekonomiye daha farklı bir nitelik kazandırabilecek neşeli, onurlu harika bir fırsat olacaktı. Halk şenliğini halk yapacaksa önce onların fikri alınmalıydı. Bu yüzden Reşadiye yarımadasında bulunan tüm mahallelerini, Knidos festivallerinin önemli aktörlerini ziyaret ettim. Görüşler topladım, fikirler yaratılmasına zemin oluşturmaya çalıştım. Şimdi elimde bir rapor var.

Bu eylemliliğe paralel olarak üç tane sempozyum düzenledik. Bilimsel verilere dayalı herkesin anlayabileceği bir dilde, sanatın eşlik ettiği ve lezzetlerden de yararlandığımız sempozyumlar oldu bunlar.

Datça'da yaşayan ve çeşitli tesadüflerle bir araya gelen beş kadından oluşan Datça Flüt Topluluğu her sempozyuma özel bir konser programı oluşturdu. Bu parçalar arasında Flütün Mozartı olarak bilinen François Devienne ve Nietzsche'nin "ve Böyle Buyurdu Zerdüş" adlı kitabını özetleyen bir müzik parçası da vardı. Her sempozyumun sonunda, kendisini Topluluk üyesi olarak tanıtan, fakat aynı zamanda üyelerin flüt eğitiminden ve organizasyonundan sorumlu olan Yeşim Tezgören, bizim için üç tane de antik parça çaldı. İlki 3400 yaşında olan Anadolu Seikilos'un ağıtıydı. Bununla bugünkü Anadolu'dan Eski Yunanistan'a selam etmek istedik. İkincisi 2200 yaşında olan bir Hurri şarkısıydı. Bununla Afrodite Eski Yunan Tanrıçası kimliğine sıkıştıran algıyı kırmak üzere İştâr veya Astarte'ye selam etmek istedik. Sonuncusu ise Afrodite İlahisiydi. Bununla da "kadın" kavramına selam ettik. Bunları, konumuzun sadece gözlerle değil, kulaklarımızla da görebileceğimizi kanıtlamak için yaptık.

Sempozyum konuşmalarının ardından ikram bölümlerine geçtik. İkramlarımız, Datça'da emekli olarak yaşarken eğitim alıp, usta aşçı olan dostumuz Murat Erdönmez tarafından organize edildi. En sevdiğimiz ürünü, mavi ekmek ve beyaz krema ile yarattığı "Afrodit'n doğuşu" adlı kanepesi oldu. Murat'ın hep söylediği bir cümleyi burada anmak istiyorum: "Aşksız olmaz". Bu cümleyi söylerken Meral'e de tatlı tatlı bakar, "Meral'in yönlendirmesi ve yardımı olmadan olmazdı" der. Şerbetlerimizi ise Özlem Görgülü yaptı. Yıllardır restoran deneyimine sahip bir ailedenken bugün aslında ipek üretimi ve dokuma yapıyor. Atölyesinin bulunduğu bahçede bir de küçük çay bahçesi var, orayı da işletiyor. Özlem, daha pek çok şey yapıyor ama bunları sıralamayalım, sayması bile çok zor. Özlem de, eskiyi, yeniyi ve dünyayı birbirine katarak mesela Misnata içeceğini üretti: İtr yapraklı limonata. Klasikleri de unutmadı: Mesela Gelincik şerbeti. Osmanlı sarayına da daldı: Tarçın ve badem şerbeti. Hepsine de Datça'ya uysun diye bir dokundu, müthiş lezzetler yarattı. Elbette ki yanı sıra çeşit şaraplarımızın da tadına bakmak mümkün oldu. Bunlardan bir tanesi çok önemlidir: Knidos Karası adı verilen bir üzüm türünden elde edilen bir şaraptır. Aslında kültür işaretini almayı hak eden bir üzüm türü. Bunu elde etmek ve standardını yakalamak için de bir başka dostumuz Giray Erkan yaşamının ciddi bölümünü titizlikle harcadı. "Asıl Symposium" adını verdiğimiz bu bölümün amacı; Yunanistan, İtalya, Balkan olmak üzere Akdeniz ve Ege ağırlıklı Anadolu mutfağının güncel ve tarihsel özelliklerini bir arada ve iç içe göstermekti. Bu şekilde tıpkı ve doğal olarak insan gibi yiyeceklerin de tek bir kaynağa sahip olmadıklarını dile getirmeye çalıştık. Bir gün tarif kitapçığını da yayınlayabilmeyi çok isteriz.

Bütün bu lezzetleri ise, sadece tat alarak da görebileceğimizi kanıtlamak için özene bezene hazırladık.

Düzenlediğimiz Sempozyumlar hakkında kısa bir özet verelim:

Symposia Knidia'da (eski adıyla Knidos), neredeyse tüm arkeoloji yaşamını Knidos'ta geçiren kazı Başkanı Prof. Dr. Ertekin Doksanaltı bize 12.yüzyıldan başlayan ve bugüne kadar gelen Knidos kazı ve araştırmaları tarihini anlattı. Selçuk Üniversitesi

Öğretim Üyesi olan Prof. Dr. Ertekin Doksanaltı'nın bize sunduğu bu uzak gözlüğü bize, zaten stratejik olan Anadolu'nun en stratejik köşesinin birinin de Knidos olduğunu gösterdi: Ege kapısı. Ayrıca 40 yıldan beri yoğun bir şekilde bölgede çalışmalarını yürüten büyük bir ekibin varlığını gördük. Dorik stoasını, B kilisesini, neredeyse yüz yıldır Korinth Tapınağı adı verilen *heroon*'u, "arkeolojinin arkeolojisini" ve açığa çıkarılan daha pek çok buluntu ve araştırma sonuçlarını gördük. Muğla bölgesinde, tüm antik kentlerdeki Eski Yunan yazıtları ile ilgili özel bir uzmanlığı olan Doç. Dr. Güray Ünver Hocamız ise özellikle kadınlar açısından Demeter'in aslında burada ana kült olduğunu anlattı. Demeter, sadece kaçırılan kızı için ağlayan zayıf kişilikli bir imge değilmiş. Knidos kadınlarına has, *Thesmophoria* adında bir şenlik varmış ve kadınlar o günler boyunca Demeter ile dertleşirlermiş. Muğla Üniversitesinden Doç. Dr. Güray Ünver Hocamızdan Knidoslu kadınların, Demeter ve kızı Kore'ye (Persephone) yazdıkları kurşun lanetleme levhalarını dinledik. Başlı bir şekilde dertte olan kadınlar, Demeter ve kızı Kore başta olmak üzere tanrı ve tanrıçalara öfkelerini, cezalandırma taleplerini iletir, masumiyetlerini ifade ederlermiş.

Afrodite adlı ikinci sempozyumda Afrodit'e tapınım biçimlerine baktık. Meğer Afrodit, kendisinden bin yıllar öncesine ait tanrıçaların modellemesiymiş. Güçlü bir karaktermiş Knidos Afroditi. Deniz ticaretinin ve yollarının koruyucusu imiş. Ege ve Akdeniz havzasında 200 kadar kutsal alanı bulunmuş. Poseidon ortalığı fırtınalara boğarken, Afrodit denizlerin sükunetini, güvenli yolculuğu, limanlara varışları sağlamış. Ticaretin artmasını ve bir nevi verginin ödenmesini de güvence altına almış. Saarland Üniversitesi Klasik Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi Dr. Britta Özen-Kleine bize aktardı bu bilgileri. Selçuk Üniversitesi'nden ikinci konuşmacımız Dr. Deniz Pastutmaz Sevmen ise güzellik anlayışına tarihsel, kültürel, felsefi, sanatsal açılarından yaklaştı; güzellik normlarının etkilerine ve kadınların bu normlar yüzünden katlanmak zorunda kaldıkları şeylere odaklandı. Dr. Deniz Pastutmaz Sevmen Hocamızın sunumu sosyolojik açıdan da besleyici bir konuşmaydı. Kendisinden ayrıca Praksiteles'in Knidos Afroditi'ni yapmasıyla birlikte Knidos'un turistik ticareti arttığını,

kentin zenginliği bu yüzden olduğunu öğrendik. Heykel ve yapı-
lışı süreci hakkında, dilden dile anlatılanlar da “Her güzel hika-
ye abartılmayı hak eder” mantığı ile henüz kanıtlanmamış güzel
hikayelermiş. Knidos’taki Afroditi tapınağı henüz bulunamamış.

Aphrodite Knidia adlı üçüncü *Symposium*’da doğrudan heykel hakkında konuştuk. Praksiteles kimdi, nasıl bir heykeltıraştı? Geç klasik dönem adını verdiğimiz zaman diliminde nasıl bir me-
sajı vardı? Çıplaklık ne demektir? Afroditi çıplak yapıp Knidos’a koyan Praksiteles miydi yoksa kendilerini gayet iyi bilen Kni-
doslular bu heykeli sipariş mi ettiler? Praksiteles bir heykeltıraş olarak düşün dünyasına, sanat hayatına ve kadın kavramına ne-
ler bıraktı? Tüm bu soruların cevabını, 1988 yılından bu yana Knidos Kazı ve Araştırmaları ekibinin bir üyesi olan Mimar Si-
nan Güzel Sanatlar Fakültesinden Prof. Dr. Christine Özgan’dan dinledik. O yılları bir düşünün. Knidos’a giden yolu hatırlaya-
lım, hatta Datça’ya gelen yolu. Kazıların yapıldığı yerde kazı evi-
ni tasavvur edelim. Elektrik yok, su yok, çalışan çok. Christine Özgan, bölgede çalışıldığı vakitler ekibin lojistik ihtiyaçlarını sağlayan bir rol de üstelenmişti. O gündür bugündür döneme ve bölgeye ait güzel sanatlar ve heykel hakkında yazdığı makaleler ve kitaplar, yetiştirdiği öğrenciler oldukça fazla. Christine Özgan, heykel sanatı üzerinden gerçekleştirdiği konuşmasında kadınların özgürleşmek için verdikleri mücadelenin Praksiteles döneminde başladığını, o günden sonra pek çok önemli gelişmenin yaşandığını ifade etti. Knidos Afroditi’ni Datça Afroditi olarak yeniden yapmayı hedefleyen Elbruz Denge ise sanatçı olarak Datça meydanları için yaptığı heykellerden bahsetti. Nihayetinde Knidos Afroditi de kasabanın bir heykeli olacaktı. Elbruz sunumunu ışık-gölge efekti kullanarak yaptı. Kendi meydan heykellerinin tellerden yaptığı desenlerini ışık yardımıyla perdeye yansıttı. Hazır görüntüyü alıp tüketen insanlığa farklı bir bakış açısı sunmaktı derdi. Heykellerini yaparken Datça’yı ve Datçalıyı tanıdıkça dikkatini çeken, onu çeşitli duygu ve düşüncelere sevk eden, böylelikle kendisine de yeni formlar kazandıran; *Datça Aslanı*, *Salyangoz*, *Kabuklu İki Badem*, *Datça Demeteri*, *Fok Balığı Badem*, *Nazar Taşı*, *Bukalemun*, *Kuyruksuz Köpekler*, *Berkin Elvan*, *Sanayi Ağacı* ve *Fikir Sağlığı* adlı heykellerinden bahseden Elbruz,

konuşmasını “Bence bu içinde bulunduğumuz binyıl, kadınların binyılıdır” cümlesiyle birlikte “The ubiquity of Aphrodite” adlı heykelini anlatarak bitirdi.

Ne diyeyim, ben ve Elbruz için pek çok şey *yeniden görünür* oldu. Dilerim katılan ve birlikte çalıştığımız herkes benzer sonuçlar elde etmiştir. Şaşkınlık ve merak daim olsun hepimizde.

Sözlerimi bitirmeden önce teşekkür etmem gerektiğini düşündüğüm kişi ve kurumlara da değinmek istiyorum.

Symposia Dadia projesi, CultureCIVIC adlı, Avrupa Birliği tarafından finansmanı sağlanan bir Kültür-Sanat Programı. 5 yıldan beri Türkiyeden çeşitli projeleri küçük hibelerle destekliyorlar. Bir konsorsiyum tarafından kurulmuş. Dolayısıyla Avrupa Birliği’nin bu tür projeleri destekleme konusundaki politikalarına müteşşekirim. CultureCIVIC konsorsiyumunun bileşenlerine de aynı şekilde. Proje boyunca emekleri için de Goethe Enstitüsü bünyesinde kurulmuş olan sekreteryaya da teşekkür etmek istiyorum.

Datça Kaymakamlığımızı projenin başından beri bilgilendiriyorum. Sayın Murat Atıcı’ya “Knidos, kültür ve sanat dendi mi hazırız” sözü ile sağladığı motivasyon ve proje boyunca görüşme taleplerime ayırdığı zaman için teşekkür etmek isterim. Aynı şekilde Datça Belediyesi’ne tüm proje taleplerini dikkate aldığı için teşekkür ederim. Belediyemizin Hızırşah Kültür Evi’nde gerçekleştirdiğimiz oturumlarda kolaylaştırıcılığı, desteği için kendisi de arkeolog olan Okan Özalp’e ayrı bir teşekkür şarttır.

Sempozyumlarımızın hem eğlencesi, hem kültürü, hem sanatı olan, hem de kulaklarımızla görmemizi sağlayan değerli Datça Flüt Topluluğuna teşekkür etmek isterim. Hepsisi ayrı ayrı onurlandırılmayı hak eden Gülen Türkay, Sibel Tümdağ, Christel Krauss, Elif Lavas ve Yeşim Tezgören, sahnede sadece performansları ile değil, heyecanları ve mutlulukları ile de bence aşk dağıtmışlardır. Güne özel konser programlarının özgünlüğü bir yana, flüt gibi bir enstrümanla Datça Afroditi’ni ve kadın kavramını görünür kılmaktan öteye gitmişlerdir. Dilerim ki en kısa zamanda Knidos’ta Küçük Tiyatro’da konserlerine şahit oluruz.

Sempozyumlarımızın içerik danışmanlığını Selçuk Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi ve Knidos Kazı ve Araştırmaları Başkanı Prof. Dr. Ertekin Doksanaltı yaptı. Önümüzdeki yokuşların eğimini azaltması bir yana, dostça, sıcak, motive edici varoluşu benim için çok değerliydi. Onun sayesinde konunun gerçek uzmanları bir araya geldi. Ayrıca Kültür Bakanlığı, Kültür Varlıklar Genel Müdürlüğü, Muğla Valiliği, Marmaris Müzesi Müdürlüğü ve tabii Selçuk Üniversitesi'ne de tüm bu bilim, kültür ve sanat çabaları için teşekkür etmek isterim.

Konuşmacılarımızın hepsi Knidos kazı ve araştırmalarına ve konularımıza uzun zamandır emek harcayan değerli bilim insanlarıdır. Prof. Dr. Ertekin Doksanaltı, Doç. Dr. Güray Ünver, Dr. Britta Özen-Kleine, Dr. Deniz Pastutmaz Sevmen, Prof. Dr. Christine Özgan'a konuşmalarını hazırlamak, sunmak ve sonradan deşifre, çeviri, edisyon ve redaksiyonlarla nihayet kitap haline getirilmesi süreçlerinde ayırdıkları, o çok değerli zamana minnet duyuyorum. İyi ki varlar. Her daim de varolsunlar.

Az önce ikram bölümünde Murat ve Meral Erdönmez'den bahsetmiştim. Sadece ikramları ile değil, araştırma süreçleri, dostlukları, samimiyetleri ile de sıcacık bir atmosfer yarattılar. Yemek yapmak belki onlara kolay geliyordur, ancak yemek yapmadan önceki tasarım ve düşünme sürecinde meşakkatli arayış, deneme, çabalarının vurgulanması bence çok önemli. Özlem Görgülü de sadece şerbet yapmadı. Mekanını ayarlaması, serviste görev yapan genç arkadaşlarımızın ekip yönetimi, ikram sonrası ek hizmetler bir yana, kendini ipek işlerinden alakoyduğumuz için de teşekkür etmem gereken bir kişidir. Meslek Yüksek Okulundan ikramlarımızın servisi için gelen öğrencilerimize ve onları bu süreçte yalnız bırakmayan Turizm Ekonomisi Hocamız Fırat Biçici'ye de çok teşekkür ediyorum.

Symposia Dadia'nın diğer ayağı olan halk şenliğinin düzenlenmesi hareketinde benimle düşüncelerini paylaşan, önümü açan, bağlantı sağlayan değerli Datçalıları burada anmama izin verin. Reşadiye Mahallesinden Eski Muhtarımız Sami Akkın, yeni Muhtarımız Baran Akyüz, Yusuf Ziya Özalp, Özden Badal, Saniye Bilginer; Kızlan Mahallesinden Alper Kuyucu ve Kamil Kaya, Sındı Mahallesi Muhtarı Ramazan Bitezli; Emecik

Mahallesinden Muhtarımız Hüseyin Harıpçı ile sakinleri Aslı Karadağlı, Kemal Erdül, Muhammet Kaçar ve Nazife Şanver, Cumalı Mahallesinden Muhtarımız Nuri Rıfat Uz, İskele Mahallesi Muhtarımız Meriç Bora, Karaköy Mahallemiz sakinleri Ceylan Unat, Fatma Kaman, Gülin Kaman; Hızırşah Mahallemiz sakinleri Özlem Görgülü, Ülker Tanrısever, Dursen Pıçak ve Filiz Karaman; Mesudiye Muhtarımız Cüneyt Aydeniz, Yakaköy Muhtarımız Tayfun Gümüş, Eski Datça Mahallesi Muhtarımız Rıdvan Çevik ve sakinleri Faruk Sarı ve Rasim Türkay; Yazıköy Muhtarımız Mert Yalçın; ayrıca Datça Kent Konseyi Gençlik Meclisi üyeleri Güllü Ballı, Batuhan Topaloğlu, Oğuzhan Özçelik ve Tansu Sağlam; Mimarlar Odası Datça Temsilciliğinden Dila Demirelli, Yunus An, Tülay Özberk, Volkan Sönmez; Ticaret Odası Datça Temsilciliğinden Deniz Dakikoğlu, Esnaf ve Sanatkarlar Odasından Başkan Cemal Demirtaş, bir halk şenliğinin düzenlenebilmesi için olanaklar arayışında çok yardımcı oldular. Dilerim ki bu veriler bir sonraki adımın atılmasını sağlar.

Sayısız gönüllü desteği de aldık. Tasarım desteği için değerli Datçalı yazarımız M. Özgür Mutlu'ya, hoş logo tasarımı için eski dostlarım grafiker Engin ve Safiye Aygün'e, fotoğraflarımızın çekimi için sanatçımız Umut Kaçar'a, *Seyyah Atölyesi ile* Datça kayıtları almayı pek seven, projemizi kayda alan Piray Akarer'e, arada neşeli ve kaliteli fotoğraflarla etkinliklerimizi kayda alan ve her şeye hızır gibi yetişen Cem Bal ve Emrah Kırımsoy'a teşekkür ediyoruz. Özlem Görgülü'nün ailesinde de şükranlarımı ifade etmek istiyorum. Bizim için çok çalıştılar. Sosyal medya gönderilerimizi düzenleyenlerden İliden Dirini'ye de ayrı bir teşekkür ediyoruz. Her tür lojistik destekleri ve katkıları için eski dostum ve değerli yazar Sencer Başat'ın, bir başka dostum Resmiye Erden'e ve Aytun Devrim Erdoğan, Birgül Abuşka, Gamze Güzen, Can Çınar, Tuğçe İlhan Bal, Aygen Baktır ve Bedii Eraybar'a da ayrıyeten teşekkür ederim. Adlarını saymadığım daha pek çok kişi var. Beni bağışlasınlar. Onlara da teşekkür ediyorum. Tüm bu ekip, basit görünen bir işin ciddi bir ekip çalışması ile mümkün olabileceğini kanıtladı.

Tüm nazımı çeken, beni dahi motive eden, yaratıcı fikirleriyle projeyi zenginleştiren sağ kolum Emecikli Aslı Karadağlı'ya da

şükran duyuyorum. Kitabın Almanca ve İngilizce dil sorunlarının giderilmesine ve böylelikle içeriğinin dünyada da yeniden görünür kılınmasına içtenlikle, fazlasından sorumluluk alarak kucaklayan Gabriele Messing ve Elif Sidal Coward da teşekkür ettiğim kişiler arasındadır.

Deniz Kırımsoy Denge

Haziran 2024, Datça